

UDK 78(497.1) Osterc:Milojević„19“

Dragotin Cvetko
LjubljanaKONTAKTI SLAVKA OSTERCA Z MILOJEM
MILOJEVIĆEM*

Stiki med Ostercem in Milojevićem se najbrž niso začeli v Pragi, ki jo je Milojević zapustil 1925, ko je Osterc tja šele prišel. Kaže, da so se začeli po Osterčevi vrnitvi v domovino, verjetno okrog leta 1929 s posredovanjem Josipa Š. Slavenskega, ko sta bila Osterc in Slavenski že v zvezi.¹ Omenjene stike si lahko razložimo na več načinov. Za vse tri skladatelje, Milojevića, Osterca in Slavenskega je bila zanimiva in potrebna SIMC (Société international de musique contemporain), koristna ideloško in zavoljo možnosti izvajanja njihovih skladb na mednarodnih festivalih tega društva. Razen tega sta se oba, Milojević in Osterc šolala v Pragi, kjer sta imela že v 20-ih letih in še zatem iste znanke iz kroga češke moderne. In končno: vsi trije navedeni skladatelji so delovali na istem, jugoslovanskem prostoru, Milojević in Slavenski v Beogradu, Osterc v Ljubljani. Še zlasti pa je bilo važno to, da so bili vsi zazrti v tedanjo glasbeno sodobnost, čeravno vsak na svoj način. Vse te komponente se zdijo dovolj zgovorne in prepričljive, ko se vprašujemo, kaj je omogočilo stik med to trojico in v našem primeru med Ostercem in Milojevićem, ki sta bila vsak zase pomembna na svojem prostoru.

Kdaj sta se spoznala in v kateri čas pada začetek njunega dopisovanja, ki je vsebinsko tehtno in interesantno,² natanko ne vemo. Vsekakor je bilo relativno pogosto, o čemer pričajo ohranjeni viri.³ Le-teh je bilo, kolikor gre za Osterčeva pisma Milojeviću, ohranjenih 41 primerkov, vsi za čas 1933-1941.⁴ Verjetno jih je bilo še več, a jih Milojević ni vseh ohranil, nekaj jih je bilo morda uničeno med drugo svetovno vojno.

Prvo znano Osterčevo pismo Milojeviću je datirano s 24.6.1933, ko je Milojević za pisca že „dragi prijatelju“ in z njim pobraten, kar pravi, da sta se že nekaj časa sèm, gotovo pa pred 1933 poznala in se, sodeč po stilu pisanja, tudi tesno povezovala.⁵

* Pričujoči tekst je bil namenjen za simpozij o M. Milojeviću in tudi natisnjen v zborniku o cit. simpoziju.

¹ Gl.D.Cvetko, Veze Josipa Slavenskog s Slavkom Ostercom, v: *Arti musices*, 1972, 65.

² K temu prim. D.Cvetko, Iz pisma Miloja Milojevića Slavku Ostercu: v: *Spomenica SANU*, knj.44, 1970, 265-276.

³ Gl.podatek v op.3.

⁴ S posredovanjem N.Mosusove sem jih dobil kopirane od Milojevićevega vnuka Vlastimira Trajkovića. Obema se za ljubeznivo pripravljenost iskreno zahvaljujem. - Iz ohranjenih pisem sem vzel za ta zapis le to, kar sem smatral za značilno.

⁵ Citati iz Osterčevih pisem so tu kot v izvirniku. Večidel so v nekako slovensko-srbsko-hrvatski jezikovni mešanici, tu in tam je v njih najti tudi češko in nemško terminologijo. Iz pisem je razvidno, da Osterc srbskega jezika ni dobro obvladal. Zato se je ponekod

V cit. pismu je Osterc čestital Milojeviću k imenovanju za izrednega profesorja beograjske univerze, češ, bilo je „krajne vreme, sada češ barem moći brez skrbi komponirati“. In je nadaljeval: „Sada imam strahotnu molbu: kod nas ide u penzion Matej Hubad, direktor konservatorija. /Kandidati za naslednika so bili g.Polić i Brezovšek, pa danas od tih ni jedan ne kandidira više./ Ostali: Julij Betetto, član opere nar. gledališča v Ljubljani, ur. (adnik) v V.pol.grupi. Brez mature! Edini moj resen konkurent! /L.M.Škerjanc, učit.IX.polž. grupe in g.Pugelj (začetnik solopjevanja—kontraktualni) / Anton Trost, pianist u Beču, nije naš državljan in ne pride v poštev. / Mojo kandidaturo će podržati A.Lajovic, verovatno Hubad i vrlo molim, ako bi se i Ti zauzeo záme. Ja sam činovnik (ukazni) VI. polž.grupe sa 19 godina škol. službe, maturo (1914) i absolviranim konservatorijem (1927) i apsolvirano četvrttonsku komp. školu. /Da znaš, Betetto i ja sva prijatelja; on je fini človek, ali ću Ti prikazati moje i njegove ideale v splošnem. Betettov ideal kompozitorski: E.W.Korngold: Tote Stadt. /Moj ideal: Stravinsky, Ruska petka in naš smer - itd./ Video si, da sam sastavio iz domaće muzike festivalski komorni koncert, da sam Tvojo suito tako dugo urgirao, da si je konačno poslao itd. - Moj ideal bi bio: sve učne načrte prikrojiti jugoslovensko in uopšte slovansko; še bolj vse javne produkcije itd./ Mesto Mendelssohna Lajovic, mesto Schumanna midva, mesto Brahmsa Slavenski itd. Molim Te, ako imaš tamo upliva, zauzmi se za mene. / Otpiši! Pozdrave Tvoj Slavko“.

Kaj mu je Milojević odpisal, ni znano, dokumentacija manjka. Osterc vsekakor ni postal ravnatelj konservatorija, temveč Betetto. Izbiro so odločali številni faktorji, osebni in še drugi. Med slednjimi je gotovo bil tudi ta, da je Osterc veljal za radikalnega modernista. Odločujoči forumi mu niso zaupali, povrh vsega so ga imeli za eksponenta SIMC in še za ateista. Ne to ne ono v 30-ih letih ni bilo zaželeno. Nič čudnega torej, da so se odločili za Betetta. Če je bil Milojević še tako vpliven, nič ni mogel storiti v prid Ostercu. To pa v ničemer ni skalilo njenega intimnega stika.

Drugo Osterčevo pismo je bilo poslano iz Ljubljane 11.2.1934, medtem jih je najbrž bilo več v razmeroma dolgem intervalu od junija 1933. Milojević je bil Ostercu tudi tokrat „dragi prijatelju“, na katerega se je „po starom običaju“ spet obrnil, „pošto imam na Tebe veliku molbu“. Omenil je, da gotovo ve, da so sprejeli za mednarodni festival⁶ „četiri pesme, što jih je pevala Golobova uz pratnju kvarteta (Pfeifer, Stanić, Šušteršič, Bajdè) na ljubljanskom festivalu. A najbolje na stvari je to, da bih ja ovih stvari uopšte žiriu ne podneo, pa mi ni Ti, ni Josip^{6a} nista pisala, jestli je ko šta poslao. Da bi u slučaju, da iz Beograda nije bilo otposlano ništa (ovo uostalom još danas ne vem!), a u Ljubljani mi takodjer nije podneo niko ništa - da bi izgledalo, da jugoslovenska sekcija bojkotira festival zbog toga, što je u Italiji - iz ovog razloga sem poslao svoje pesme. - No, sada su već uvrščene na festivalski program, pa treba da ih izvedemo i to naravno s istom garniturom (Golobova i kvartet iz Ljubljane). Na programu su 3.IV. posle podne“.

Po tem precej kompliciranem in deloma tudi nejasnem uvodu je Osterc prosil Milojevića, „1.) da bi Ti kod umetničkog odeljenja (eventualno skupno z Josipom) podneo molbu za potporu našoj sekciji, ako bi bilo moguće u ovoj visini kao prošle godine .... za ekipu: Golobova, Pfeifer, Stanić, Šušteršič, Bajdè i Osterc. Mislim, da će Ti uspeti kod načelnika gospodina Veljka Petrovića ako ne cela, barem jedan dio ove sume. 2.) da preuzmeš Ti vodstvo ekspedicije i da glasaš i se udeležiš sjednice delegata pri izbo-

⁶ posluževal zunajsrbske rabe, najvećkrat slovenske.
⁶ Festival v Firenzah, 1934.
^{6a} Slavenski

ru žirije za našu sekciju i da stupimo pod Tvojim vodstvom u veze sa Hábom,⁷ ev. Markevičem i ev. sovjetskim delegatom pa da si osiguramo jednog člana žirije Sloveni, koji će član garantirati, da buduće godine 1935 opet dodje barem jedna jugoslovenska skladba na festivalski program. - Ja za svoju osobi za festival 1935 neću da nešto svo- ga pošaljem“.

Milojevića je Osterc v nadaljevanju tega pisma prosil, naj mu odgovori na točki 1 in 2. Obvestil ga je še, da „smo“ zadnji čas na dveh nastopih izvedli na konservatoriju njegov „Japan“, pred nekaj dnevi pa je novosadsko pevsko društvo odlično zapelo zbor „Muha i komarac“. Sporočil mu je tudi, da je bil v decembru (1933) v bolnici. Še januarja (1934) je bil zelo bolan, nekoliko da je še danes, torej v februarju. Nadlegoval ga je revmatizem, tako je vsaj mislil, čeravno je bila njegova bolezen po izvoru drugač- na. Ob koncu pisma je še sporočil Milojeviću, da so 18.1.1934 na Dunaju izvedli nje- govo sonato za violo in klavir in da mu je pisal Milivoj Crvčanin, „da iščejo Česi, i to kri- tiki!! — veze sa nama, jeli si interesiran, piši mi“. Vprašal ga je tudi, kako je v Pragi uspela njegova sonata za violino. Osterc namreč ni bil na tekočem. Ravno takrat je bil v bolnici in je bral samo koncertni „pořad“ (spored).

V pismih, ki jih je pisal Milojeviću, je bil Osterc zelo zgovoren. Poročal mu je o vsem, kar se mu je zdelo vredno, seveda največ o svojih skladbah in njihovih izvedbah. Toda ni bil ozek. Zanimalo ga je tudi, kaj komponira Milojević, kako uspeva, koliko so aktivni še drugi skladaletji, ki so mu bili idejno blizu, še zlasti oni, ki jih je štel v svoji ožji ali širši krog.

Stiki, ki jih je imel Osterc z Milojevičem, so spodbudili urednico revije „Zvuk“,⁸ da je zaprosila Osterca za članek ob Milojevićevi 50-letnici. Odgovoril ji je (20.8.1934), da rad napiše primerno študijo, vendar da dobro pozna „le njegovo sonato za violino in klavir, potem 10 pesmi (album), pesem Majka in nekaj zborov“. Prosil jo je, naj mu pošlje vse drugo gradivo, tudi biografske podatke. Tudi je želel vedeti, kako dolg naj bo članek.⁹ V tej zvezi je 20.10.1934 Osterc pisal Milojeviću, da je „primio dopis gdje Ribnikar, neka izradim študiju o Tebi za novembarški broj, pošto za oktobarski nije više vremena i pošto si mi Ti dostavio material dosta kasno. No, mislim, da je tako bolje - ja imam više vremena i mogu napisati študiju u miru, što mnogo vredi“.

O tem je pisal Osterc Milojeviću že 11.10.1934, češ, da gradivo nestrpno priča- kuje in ko ga bo dobil, bo „Zvuku“ odposlal članek v treh, štirih dneh. V tem pismu se mu je zahvalil še za neke materiale - gotovo kompozicije, ki pa jih konkretno ni navedel - in še za „vanredno dobro recenzijo, ki si jo pisal o meni ob priliki Trboveljskih Slavč- kov“.¹⁰ Milojeviću je še potožil, da je žal že spet bolan „na revmi, imam v levem kolenu arthritis deformans - ide že na bolje. Inače pa sem že v popolni funkciji, samo hodim težko“. Zatem ga je znova prosil za pomoč in nasvete, ki jih je navedel po vrsti: 1.) Prosim, o tej točki obvesti tudi Slavenskega. Sekcija treba plačati 125 švaj.frankov do 15.XII. Kakor veš, jaz za Firenco nisem dobil nič in sem se zadolžil, da sem finančno či- sto na tleh. Poleg tega mi moja bolezen vzame še tisto, kar bi mi eventualno pomaga- lo. - Mislim, da se bo edino Tebi posrečilo dobiti od ministrstva barem toliko, da plača- mo teh 125 frankov federaciji v Londonu. Če je to mogoče, jih nakaži sam v London.

⁷ Alois Hába, skladatelj, utemeljitelj četrttonske kompozicijske šole na konservatoriju v Pragi in Osterčev učitelj, pozneje tudi njegov prijatelj in sodelavec.

⁸ Stana Ribnikar-Djurić, pozneje Klajn.

⁹ Na isto dopisnico je omenjena urednica pristavila: „Dužina članka se njemu stavlja na izbor“.

¹⁰ Trboveljski slavček je bil v 30-ih letih znan, odličen mladinski zbor, ki je tudi izven ožje do- movine žel velike uspehe.

Če ni nikakor mogoče, pa bom moral jaz javiti, da izstopa naša sekcija iz federacije.¹¹ Bilo bi škoda! Mene je stala Firenca ca 12.000 Din in mi je popolnoma nemogoče, da bi dal sedaj še 125 frankov, ker imam dolgove. Vendar je naš nastop v Firenci imel za našo muziko zelo lepe posledice. Tako ima 2.) gospa Franja Bernot-Golobova 18.I.1935 svoj koncert v Rimu (v akad.sv.Cecilije). Izbrali bomo seveda tudi Tvoje pesmi, ki se dajo transponirati za kontraalt. Katere želiš? - 3.) imamo v Beču 15.III.1935 koncert, kjer bosta sodelovala Golobova in Lipovšek. Reprez. komponiste sem izbral jaz, za kompozicije še ne vem, ker mi iz Beča še niso sporočili, katere reproduktivne umetnike nam bodo dali oni (v Beču) na razpolago. Golobova bo večino vzela iz svojega programa v Rimu“.

Osterca so mednarodni festivali torej nadvse zanimali, a nič manj tudi izvedbe jugoslovanskih skladb v tujini. Tam jih je hotel čim več predstaviti, kajpak predvsem te, ki so bile napredno, sodobno usmerjene. To je tudi sam poudaril, ko je vedno težje zbog materialnih neprilik“. Prav tam pa je izrazil željo, „da idemo zajedno v Beč, če bom jaz že toliko zdrav“. Milojeviča je še obvestil, da je v U.E. (Universal Editon) „izšel že moj „Magnificat“ (partitura) - kmalu Ti pošljem za revanšo za Tvoje note en eksemplar in Te prosim, če bi v „Politici“ napisal recenzijo in me obvestil o tem“.

Cit.pismu je Osterc dodal še obvestilo centralne SIMC o festivalu 1935 in sestanku žirije, čemur je pripisal, da morda „pride v poštev tudi kak balet (pantomima) - v kratkem Te tudi o tem obvestim“. Nedo dolgo zatem (27.11.1934) je Osterc pisal Milojeviču, da je članek o njem že poslal urednici „Zvuka“ in da bo njegova klavirska ura v ljubljanskem radiu 18.12.: „Jaz bom predaval ca 20', moja žena¹² pa bo igrala vse klavirske skladbe, ki si mi jih poslal. So zelo lepe in jih bo tudi konservatorij dal še letos na svojih produkcijah. Morda naredimo tudi na konservat. Tvoj celi koncert. Gotovo Te to veseli“.

Temu pismu je sledil precejšnji interval. Naslednje pismo je namreč šele 26.4.1935. Koncipirano je v stilu, ki je bil značilen za vso Osterčevo dotedanjo - in tudi poznejšo - korespondenco, ki jo je namenil Milojeviču Osterc. Poslal mu je izrezek iz dnevnika „Jutro“, v katerem je bil 26.4.(1935) natisnjen zapis, ki je veljal Milojeviču, upal je, da bo le-ta z njim zadovoljen. V njem je „omenil vse, kar je bilo važnega. Tudi gdčna Mežétova¹³ je omenjena“. Dodal je še, da mu je poslal „Magnificat“, ponovil željo, da Milojevič napiše recenzijo, toda ne samo za „Politiko“, morda tudi za „Zvuk“. Za to skladbo je še pripomnil, da je, če piše za zbor, diatonik, kar je res bil, če je to zahtevala struktura skladbe. To dejstvo obenem spodbija trditev, da je bil dosledno ekstremen v rabi nove kompozicijske tehnike, kar so mu nasprotniki sicer radi in večkrat pripisovali, bolje očitali.

V cit.pismu se je Osterc dotaknil tudi vprašanja skladb, ki mu jih je poslal Milojevič in želel, da se mu vrnejo. Te skladbe, očitno samospeve, je Osterc posredoval Golobovi, pri kateri je ugrinal vrnitev v Beograd. Vendar zaman. Zato je svetoval Milojeviču, da ji on piše, „da Ti jih vrne direktno“. Obenem ga je obvestil, da je njegova žena Marta prijavila za svoj prihodnji radijski program njegove „4 morceux“, Slavenskega „Jugoslovansko suito“ in „Arabeske“ in da prosi Milojeviča, da njegove skladbe do koncerta še lahko obdrži, čemur je avtor gotovo ustregel.

Dne 11.5.1935 je Osterc prosil Milojeviča, da mu do 20.5. sporoči, „jeli imaš na razpolago svoje „Srbske igre“ (ili kako je naslov) za orkester¹⁴ za izvedbu na jednom

¹¹ Šlo je za članske prispevke SIMC.

¹² Pianistka Marta Valjalo

¹³ Sopranistka Anita Mežetova

sezonskem koncertu u Karlovim Varyma". Vprašal ga je, kje je material in kje partitura: „Ako je kod Tebe, obdrži ga; ja ću Ti naskoro pisati, kamo treba da šalješ“. Zatem je še pisal, da ravnokar končuje sonato za saksofon in klavir. "Sigurd M. Rascher¹⁵ dao je već na program svojih evropskih koncerta. Fitelberg¹⁶ će mi u Varšavi izvesti Passacaglio i Suito".

Milojevića je imel Osterc stalno v evidenci, kar naprej je skrbel za izvedbo njegovih skladb. Najbrž ne samo zaradi prijateljstva, ampak tudi zato, ker je videl v njem tudi kritika svojih skladb. Tako mu je na primer 1.12.1935 pisal, naj mu pošlje „odmah 1 izvod svojih klavirskih kompozicija za Amsterdam. Jedan izvod, koji si daroval moji ženi, ona treba za Ljubljano, pa je zbog toga treba, da šalješ još jedan. Ako imaš 2, trebam još jedan za Montevideo". Hkrati mu je še javil, da mu je že poslal svoje "Arabeske".

To željo je ponovil Osterc tudi na dopisnici z dne 12.12.1935, kjer mu je še pisal, da je tudi Varšava zainteresirana za njegove klavirske skladbe, pa tudi samospeve. Opozoril ga je še na koncert, ki bo 15.12. v ljubljanskem radiu in posvečen jugoslovanski klavirski glasbi. Pianistka bo njegova žena, na sporedu bodo tudi štiri Milojevićeve skladbe.

Intimnejše zveni del Osterčevega pisma z dne 24.1.1936, v katerem je pisec na začetku poudaril, da je to, kar piše, „strogo rezervatno“. Spomnil ga je, da je termin „Cvijete Zuzorić“¹⁷ 1. februar (1937) in da bo tudi on konkuriral. Prosil ga je, naj v pravem času odda njegov II. kvartet pod šifro „Chroma“. Pripomnil je, da je on, Milojević, gotovo v žiriji, „ker si vse naše note ta čas že spozal“. Priloži naj zapečateni kuverti z njegovo, se pravi Osterčevo, adresno. Nanj je apeliral, da naj na to nikakor ne pozabi. Dodal je še, da bo sam za natečaj še poslal „kvintet (duvački)", ker bodo mogoče „trebali za program“. Pristavil je, da je „tudi to poverljivo“. Pot, ki jo je Osterc izbral za gornji namen, zagotovo ni bila kdove kaj zaupna, pač v skladu s prakso, ki je bila v navedi.

To pismo je zanimivo še z nekaterih drugih strani. V njem piše Osterc, da „kakor hitro izidejo „Grimase“ in „Arabeske“, jih pošljem 1 izvod tudi S.Prokofjevu“, ki, kolikor mu je znano, „vse nove, dobre stvari rad svira“. Jih je res poslal? So imele odmev, ki si ga je Osterc želel? Ne to ne ono ni razvidno iz gradiva. Tudi to ne, ali je bil s Prokofjevim v pismenem stiku, dokaz manjka. Vsekakor pa je res, da je Osterc hotel zvezo s tem znamenitim sovjetskim muzikom, kar pa zaradi politične situacije sredi 30-ih let za jugoslovanskega državljanca ni bilo tako preprosto. Kaj je Ostercu pomenil Prokofjev, o tem pravi tudi podatek, da je svoj balet „Illusions“ posvetil prav njemu. Kaže, tako je vsaj pripovedoval, da mu je partituro s posvetilom tudi poslal. Če to velja, mu je gotovo pisal tudi spremno pismo. Vendar je bilo to na začetku leta 1941, ko se je vojna približevala tudi Jugoslaviji in navzlic paktu z Nemčijo tudi Sovjetski zvezi.¹⁸ Je Prokofjev partituro te Osterčeve skladbe tudi prejel? Se je Ostercu za izkazano pozornost zahvalil? O vsem tem ne vemo nič, po tej strani manjka sleherno gradivo.

V pismu, o katerem je pravkar govor, je še Osterc omenil Milojeviću, da „smo“ v Ženevi „propadli vsi 12 tónerji“. Za tamošnji konkurz je bilo predloženih 125 skladb,

14 Pod tem naslovom ni nič navedeno ne v Muzički enciklopediji in tudi ne Leksikonu jugoslovanske muzike.

15 V 30-ih letih znan saksofonist, ki je koncertno mnogo nastopal.

16 Grzegorz Fitelberg, poljski dirigent in tudi skladatelj.

17 Združenje prijateljev umetnosti v Beogradu, ki je podeljevalo nagrade za najboljša umetniška dela.

18 Prim.D.Cvetko, Iz korespondence Slavku Ostercu, v: Muzikološki zbornik XI/1975, 90.

od teh jih je prišlo vpoštev 40 za dve nagradi, med temi štiridesetimi je bilo tudi neko Osterčevo delo, ki pa ni bilo nagrajeno. Osterc rezultat komentira tako, da zaradi smrti Albana Berga predlogi, ki jih stavil le-ta in med katerimi naj bi bili tudi privrženci 12-tonske sistematike, niso prodrli. Prvo nagrado je dobil Rihard Zika skupaj s K.A.Hartmannom, „tolažilno“ neki Švičar, drugo pa Luigi Dallapiccola. „Krivdo“ za tak izid je Osterc pripisal Žiriji, v kateri so bili Ernest Ansermet, Gian Francesco Malipiero, dva Švicarja - imeni ni navedel - in Albert Roussel, „torej od naše „generacije“ nobeden namesto Berga“. Izpadli so potem takem vsi skladatelji, ki so bili usmerjeni v novo. Mednje je seveda Osterc štel tudi sebe.

V tem, vsebinsko bogatem pismu pa Osterc ni pozabil omeniti prihodnjih izvedb svojih skladb: 17.2.(1936) v Kilburnu, nekako v istem času tudi v Amsterdamu („Ouverture“), 3.2 v Ljubljani („Magnificat“), kmalu nato v Pragi („Sonata za violo“). Milojeviću je še svetoval, naj 31.1. zvečer posluša radio Ljubljana, kjer da bodo izvedli njegove „Karikature za pikolo, klarinet in fogot“, dodal pa je, da še ne ve, „če bodo igrali vse in če bodo igrali dobro“.

Končno še omenja v tem pismu „stare Slovane“, ki jih je tudi sicer večkrat omenil.¹⁹ Pisal je, da so „žalostni, odkar si Ti vstran“. Pristavil je še, da bo 3.2.(1936) v Ljubljano prišel Slavenski, „veselim se, da ga bom zopet videl (in slišal lamentirati)“. Z njim je bil tedaj še v dobrih stikih.

Z novicami in naročili je Osterc Milojevića kar zasipal. Tako ga je z dopisnico od 22.2.1936 spodbujal, naj pohiti z „Grimasami“, ker da ga po njih vprašujejo z „vseh strani“, zanimal se je, ali bo „Religioso“ izveden v beograjskem radiu, sporočil, da bo „Procesija“ 30.3. izvedena „na jednom velikom koncertu u Beču“, napovedal, da bo v aprilu šel v Prago, želel je vedeti, kaj je z njegovo „Sonato za saksofon“, zadovoljno je poročal, da bo ob koncu aprila v Ljubljani njegov koncert („Arabeske“, „Fantazija in koral“, samospievi s klavirjem in orglami, Klabundov ciklus), kar bodo izvedli tenorist Jože Gostič, pianist Lipovšek in orglavec Pavel Rančigaj. In še je navajal: 25.2. bo v radiu predaval v okviru „nacionale ure“ z ilustracijami svoje žene in pevke Ksenije Kušejeve, skladbe pa bodo od avtorjev Danila Švare, Franca Šturma, eventualno še Srečka Koporca in Karla Pohorja, 28.2. pa bo ljubljanski radio prenašal njegove variacije „Slanica“.

Kot večidel vsa priča tudi to pismo o Osterčevi intenzivni aktivnosti in težnji, da bi bil doma in na tujem kar se dà navzoč in aktualen. Ravno v teh letih se je ustvarjalno vzpel in na široko organiziral reprodukcijo svojih skladb. O tem izvemo nekaj tudi iz pisma Milojeviću dne 28.3.1936, ki ga je pisal v sanatoriju „Emona“, kjer je preboleval gripo, a kljub bolezni ni miroval. Zdi se, da je bil eden od razlogov za to pismo Milojevičev molk: „Da mi ne pišeš, se ne ljutim, pa znam ja Tebe. Znam i, da radiš. Ali samo jedno stvar Ti uzmem u zlo: Ti toliko i tako iskreno radiš za mene i za moju muziku, da mi je vrlo žao, da nisi poslao svoju sonatu u Varšavu, gde je bio naš koncert 23.t.m. in izvedeno sve, što smo predložili, t.j. od svakog kompozitorja barem jedno delo - a od mene su dali 2: Procesiju i Taccatu. No, veseo sam, da je bio od Beogradčana na programu barem Milošević“. Zatim se mu je zahvalil za vse, kar mu je sporočil v zvezi z izvedbo njegovih skladb v Beogradu in mu javil, da se bosta srečala v Pragi, kjer se veseli na njegov referat, nanašajoč se očitno na kongres o glasbeni vzgoji in gostovanju „Trboveljskega slavčka“. Med drugim mu je še sporočil, da za Universal Edition prepri-

¹⁹ Stari Slovani“ so bili vesela družba, v katero so poleg Osterca šteli npr. še Milojevič, Ksenija Kušejeva, Rija Roegerjeva, Angela Trostova in drugi iz Osterčevega ožjega prijateljskega kroga. Sestajali so se občasno, predvsem takrat, ko je bil Milojevič v Ljubljani. Njihov namen je bila prijetna zabava, ne pa razpravljanje o glasbenih problemih.

suje „Magnificat“, katerega prihodnja izvedba bo v Hertogenboschu na Holandskem.

Sredi aprila 1936 (16.) je Osterc naslovil pismo na Milojevićevo hčerko - tako vsaj kaže -, ker mu je „prijatelj Miloje v Pragi dejal, da je težko bolan“ in da je „velika bolest ova, da na dopise ne odgovara. Rekao je, da od sada to će biti biti bolje i da će on Vas poveriti, umetničko-službenim poslovima“. V nadaljevanju je spomnil, da ima Milojević mnogo njegovih partitur, ki so mu bile potrebne za njegovo knjigo o moderni jugoslovanski glasbi, katero je načrtoval. Tako ima tudi njegovo „Partito za čelo in klavir“, od katere nima duplikata. Za njegov, Osterčev večer je beograjskemu radiu prijavil ravno „Partito“, samospeve in „Sonato za saksofon in klavir“. Tako „Partito“ seveda potrebuje. Vendar je Švara predložil za ljubljanski radio njegov klavirski večer, zavoljo česar potrebuje 3. stavek „Partite“, V tej zvezi je Osterc prosil za „Partito“, iz katere bo prepisal 3. stavek, če pa bi bilo mogoče, naj nekdo v Beogradu prepíše ta stavek in mu ga pošlje. Temu je še pristavil, da potrebuje „Ritmičke grimase“, vendar jih od skladatelja nikakor ne more dobiti.

Kar je Osterc želel, je dobil, to potrjuje njegova dopisnica Milojeviću od 22.4.1936. Ob tej priliki se je Milojeviću oprostil, da v Pragi ni poslušal njegovega predavanja, ker da je poslušal skušnje Česke filharmonije za koncert 8.4. Hotel je spoznati dela Hábe in Karla Reinerja. Bil je tudi na skušnji E.F. Buriana D 36 v Mozarteumu, obiskal je Hábo in Mandiča,²⁰ sestal se je tudi s Petrom Bingulcem, pianistom W. Süsskindom, ki mu je obljubil, da bo igral njegove „Aforizme“, z altistko Marto Krásovo-Jiráková, ki bo pela njegovo „Procesijo“, „Vrata“ in samospeve na Gradnikove pesmi, pa še z Václavom Smetačkom, od katerega je dobil obljubo, da bo še to sezono (1935-36) poskrbel za izvedbo njegovega pihalnega kvinteta in Žebrétovega „Tria“ na praškem radiu. Tudi dirigenta Karla Ančerla je poiskal, ki bi naj na prvem koncertu sezone 1936-37 dirigiral njegovo „Passacaglio in koral“, tako vsaj je zabeleženo v cit. pismu.

Svoj obisk v Pragi je Osterc potem takem temljito pripravil in marsikaj tega, kar je hotel doseči, tudi realiziral. Navezal je stike s pomembnimi češkimi reproduktivci, skrbel pa predvsem zase, vendar tudi skladatelj iz svojega kroga ni prezrl, čeravno jim je dal sekundarno vlogo. Še zlasti se je zavzel za Milojevića, kar je razvidno iz vrste podatkov, tudi iz teh na dopisnici z dne 3.5.1936, ko mu je sporočil, da tiska „Religioso“ ljubljanska Glasbena matica in se zanimal, kaj je z „Ritmičnimi grimasami“, za katere se je menda interesirala tudi Liza Fuchsova. Na tej dopisnici se je še Osterc zahvalil Milojeviću, da se je pri Beograjskem pevskem društvu zavzel za njegov „Magnificat“ in za posredovanje pri pevki Nuri-Hadžićevi, ki je pela njegovo „Pesem o devici Peregrini“. Ocenil je še svoje „Aforizme“, češ, da „su sijajni, puni kontrasta i života“.

Svoje skladbe je, o tem izvemo od njega samega, Osterc visoko vrednotil, jasna mu je bila njihova umetniška, pa tudi razvojna vrednost. Da se je v tem razlikoval od raznih kritikov, ki so bili drugačnega mnenja, je razumljivo. Le-tem je bil njegov umetnostni nazor tuj in tuja jim je bila tudi njegova ustvarjalna praksa. Vendar ga to ni motilo in v delu še manj oviralo. Šel je svojo pot, od katere ni odstopal.

Izvedb slovenskih, sodobno orientiranih skladb je bil Osterc vselej vesel. To razberemo tudi iz njegove dopisnice Milojeviću z dne 16.5.1936, kjer je pisal, da „z največjim veseljem čitam 1.) da si imel 14.V. v Coll.musicum(u) polno naših (ljubljskih) kompozicij na programu in 2.) da bo 21.(V.) izvajalo Prvo beograjsko pevačko društvo moj Magnificat“. „Z največjim veseljem“ je tudi sporočil, da je bila 15.5. izbirna vaja za javno produkcijo ljubljanskega konservatorija, na kateri bo njegova žena izvedla „4 morceaux“, violinist Ali Dermelj pa z Reinholdom Gallatio 2. in 3. stavek „Sonate

²⁰ Josip Mandić je bil v Pragi živeči skladatelj hrvaškega rodu, po poklicu sicer odvetnik.

za violino in klavir". Tudi za slednjo je menil Osterc, da je polna življenja in kontrasta". Nato je spet vpraševal, kaj je z „Grimasami“ in ga karal: „kaj boš samo „muzikologijo“ uganjal? Komponiraj!“.

Po krajšem premoru se je Osterc oglasil Milojeviću spet avgusta 1936 (28.8.), ko je imel v gosteh K.Reinerja iz Prage. Z njim se je pogovarjal tudi o pariškem festivalu SIMC. Oba sta bila „mišljenja da damo u prvom redu na pariški festival Tebe (od naših). To ne kaži nikomu. Momentalno mislim na Grimase“. Omenil je še, da je slišal, da Nuri Hadžičević „vrlo dobro leže Koflerove²¹ pesme“ in Milojevića prosil, naj tej pevki pomaga, kar se tiče njihove interpretacije. Kajpak je tudi tokrat govoril o svojih skladbah in njihovih izvedbah. Med drugim je omenil, da bo dirigent Hermann Scherchen predstavil njegove „Plese“ v Zürichu in v londonskem BBC, nadalje da bo prva izvedba „Mouvement symphonique“ v Lwowu z dirigentom Ančerlom, „Aforizme“ pa bo 6.9. in 6.10. Fuchsova igrala v Bratislavi in Pragi.

Z informacijami o sebi in svojem delu je bil Osterc zelo darežljiv, tudi z željami. Septembra 1936 (23.) je na primer urgiral, naj mu Milojević nujno pošlje njegovo „Fantazijo za violino in klavir“, za katero da se zanima violinist Karlo Rupel, ki da jo bo baje večkrat izvajal. Tokrat je še pisal, da je Češka filharmonija uvrstila v program svojih koncertov tudi njegovo „Passacaglio“, ki jo bo dne 20.1.1937 dirigiral Ančerl, medtem ko bo Fitelberg v varšavskem radiu in nato v Lwowu dirigiral njegov „Mouvement symphonique“. Kot pove dopisnica z dne 28.8.1936, je Osterc dirigenta v Lwowu nekoliko pomešal, utegnil bi biti tudi Ačerl. K temu naj pripomnim, da se Osterčeve navedbe za izvedbe in naslove kompozicij vselej ne ujemajo, vendar so na splošno pravi.

Tu in tam je bil Osterc nasproti Milojeviću tudi nevoljen. Tako je na primer na dopisnici od 30.9.6(1936) izrazil misel, da se mu zdi, da „Ti misliš da su moje kompozicije za „muzeum“ - pošto mi jih ne šalješ“. Ponovno je zahteval, da mu pošlje „Fantazijo za violino in klavir“ in „Trio za flavto, klarinet in fagot“. Hkrati ga je opozoril, da bo „danes“, torej 30.9., premiera Savinove²² opere „Matija Gubec“, o kateri bo napisal recenzijo za „Politiko“.

Z „Ritmičnimi grimasami“ je imel Osterc očitno precej skrbi. Znova in znova je prosil Milojevića, naj mu jih pošlje, tudi v pismu z dne 13.11.(1936), ko ga je še opozoril, da bo Mirko Polič v Pragi izvedel tri jugoslovanske skladbe in še nekaj češkega. Predloženi so bili Hristić, Baranović in on, Osterc, „pa mi je Polič kazao, da bi htio mesto Hristića Tvoje srpske igre (za orkestar). Ako imaš partituru i material - odmah šalji partituru u Ljubl., Poliču i čekaj, da Te iz Praga pozovu, da im šalješ material. Sigurno ćeš imati u Pragu uspeha sa njima! Od Banovića biće „Licitarsko srce“ - suite, od mene „Mouvement symphonique„ (krstna izvedba)“. V cit.pismu je Osterc izrazil še željo, da bi Milojević 14.12. na varšavskem radiu poslušal njegove „Danes“, dirigiral bo Fitelberg. 20.1.1937 pa bo v Pragi Ančerl dirigiral „Passacaglio“ in v tej sezoni tudi „Ouverturo“. Omenil je še, da so ga iz Buenos Airesa prosili za „Sonato za saksofon“, „vrag zna, kako so izvedli zanjo“. Tam da nameravajo v tej sezoni izvesti še „Grimase“ in „Arabeske“. Argentinska sekcija SIMC pa mu je pisala - tako Osterc - da ji je „u veliku čast, da izvode moje kompozicije“, kar je bilo skladatelju seveda všeč.

Pariškega festivala SIMC se je v veliki meri tikala Osterčeva dopisnica Milojeviću z dne 25.11.1937, s katero mu je sporočil, da morajo biti vse skladbe predložene do

²¹ Skladatelj Kofler je bil predstavnik poljske sekcije SIMC. Osterc je bil z njim v dobrih stikih. Prim. D.Cvetko, Iz korespondence Slavku Ostercu, Muzikološki zbornik XI, 84 ss.

²² Risto Savin je bil kljub generacijski razliki velik Osterčev prijatelj, po umetnostnem nazoru pa od njegovega zelo drugačen.

10.12., namreč francoski sekciji v Parizu. V tej zvezi mu je naročil, naj pošlje „Grimase“ do 5.12. njemu ali direktno v Pariz (Section française, 132, boulevard Montparnasse, Paris XIVe). To sporočilo je ponovil 11.12. Iz tega sklepamo, da Milojević omenjene skladbe pravočasno ni poslal ne njemu ne v Pariz, čeravno je bilo to v njegovem interesu. Osterc mu je v tem pismu še omenil, da je bral njegov članek o Emilu Adamiču.²³

Naslednjo dopisnico je Osterc pisal Milojeviću iz Pariza in jo datiral z dnem 21.12.1936. Nazval ga je „dragi stari Slovan“, poročal pa mu je o rezultatih zasedanja žirije - bil je njen član - za naslednji, Pariški festival. „Šta ćem na dugo i široko“ je dejal in nadaljeval: „Tvoje grimase su na III. kamernomuzičkom koncertu (zadnji) i svirat će ih Liza Fuchsova (sigurno, da ne delaš kakve druge kombinacije!!!). I Žebre je primljen (Toccatà za orkestar). I Slavenskog smo primili soglasno pa je (Jacques) Ibert i Prunières otkazao koncert vokalno-instrumentalni pošto nemaju kredita na probe“. Milojevića je prosil, naj telefonira Slavenskemu, „znam da je nervozan, šta je“, Le-ta je namreč predložil svojo „Religiofonijo“, pozneje preimenovano v „Simfonijo Orienta“, ki pa je bila tehnično zahtevna in zato ni bila uvrščena v program cit. festivala. Za to je Slavenski seveda krivil Osterca, vendar ne upravičeno. Zameril mu je, molk med njima je trajal nekaj naslednjih let.²⁴

Po vrnitvi iz Pariza je Osterc pisal Milojeviću, da je Fuchsova „vrlo sretna da će izvoditi Tvoju skladbu, bolje interpretke si uopšte ne možeš misliti! Ja sam već programskom odboru javio, samo je još pitanje diigenta za Žebreovo kompozicijo otvoreno, pa smo kao prvog zamolili Ančerla, ako ne diriguje i Hábo“. V istem pismu je še Osterc prosil Milojevića, naj nekaj dobi zanj od ministarstva, vsaj toliko, kolikor je iz svojih sredstev plačal za članarino jugoslovsanske sekcije, „drugače moram iz osebnih finančnih razloga da našu sekciju ukidam“.

Temu pismu je še pripisala Carmen Antičeva, kako študira na Dunaju, kjer da si je intenzivno prizadevala za čim boljši in čim prejšnji napredek, ki pa se ni uresničil, kot je želela.

Manj zanimiva je Osterčeva dopisnica Milojeviću z dne 29.1.1937, na kateri je pisec opozoril na konkurz „Cvijete Zuzorić“ in dodal, da je bil obveščen iz Varšave, Lwowa in Universal Edition, da je njegova „Suita“ doživela „sjajan echo“. Še prej (16.1.1937) pa Osterc svojemu beograjskemu prijatelju ni pozabil povedati, da je Fitelberg dirigiral njegove „Danses“ in mu pisal: „Ich bin ein grosser Verehrer Ihrer Kunst geworden“. To priznanje je Osterca kajpak uspešno spodbujalo za nadaljnje delo.

V prihodnjem pismu (23.1.1937) je Osterc pisal Milojeviću, da naš „prijatelj“ Slavenski „grdi mene i Tebe u jednom pismu zbog Pariza“, ob robu je pristavil, da pošilja kopije „ovakih pisama Mahkoti, Poliču i neznam komu sve još!“, čeravno je „učinio sve in za njega, što se dalo .... To ću ti o prvoj priliki rastumačiti i pokazati njegova pisma - Ti ćeš praviti oči“. In nato: „No, za mene je Slavenski ad acta! (ne kao umetnik, koga poštujem - ali kao karakter i čovek)“.²⁵

V cit. pismu se je Osterc zelo zavzel za Rista Savina in njegovo opero „Matija Gubec“. Od Milojevića je pričakoval, da bo nanjo opozoril beograjsko Opero, ker da je to delo „vredno“ in to zasluži. „Tekst nije ni malo „revolucionaran“, za danas, stil je potpuno čisti i instrumentacija odlična. Delo je 100% seriozno, premda je eklektično (Wagner-Strauss). Znaš da se ja za loše stvari ne angažiram. Molim Te, učini to. Biće

²³ + 6.12.1936

²⁴ Prim.D.Cvetko, Veze Josipa Slavenskog sa Slavkom Ostercom, ib.

²⁵ Kdo je povzročil konflikt, ki je privedel do omenjenega molka, ni jasno. Slejkoprej Slavenski, tej domnevi pritrjuje gradivo. K temu prim.D.Cvetko, ib.

dobro zbog Hrvata (siže), Slovenaca (kompozitor) i Srba (prva slovenačka opera u Beogradu)". Pripisal je še, da je o „Gubcu“ pisal tudi Jovanu Banduru, ki je bil tedaj ravnatelj beograjske Opere. Savin je bil Ostercu pri srcu. „Gubca“ je imel za Savinovo najboljšo opero, v tistem času tudi najbolj sodobno slovensko glasbeno-odrsko delo. Skušal ga je uveljaviti na neslovenskih odrih. Žal brez uspeha. Osterca je takrat še zanimalo, kdaj bodo izšli „naši umotvori“. Za „Grimase“ je zainteresiral „več i Magdo Rusy iz Beča“, ki da je odlična pianistka (valjda da nastupi u Beogradu u radiu ili na koncertu -ili sa Brandl-triom - svakako Tvoje grimase treba da tamo svira i ona će to učiniti“).

Ko je navedel to in ono, je Osterc komentiral: „Vidiš, Miloje, kako krasno midva radiva zajedno, na žalost si Ti (osim nekih mojih mladića) jedini, s kojim možem da radim“. Iz neposrednega sodelovanja je torej izločil malode vse druge skladatelje, čeravno je skrbel za njihove izvedbe. To potrjuje tudi nadaljevanje pisma, v katerem je prosil, naj Milojevič vpraša Predraga Miloševića, če bi mu lahko poslal tri primerke svojih natisnjenih klavirski kompozicij, češ, „ja ću mu ih placirati“. Nato je še povedal, da je Ančerl v Pragi s Češko filharmonijo dirigiral njegovo „Passacaglio“, ki jo bo v Varšavi izvedel še Fitelberg, ta tudi „Ouvertura“. Najavil je še nove izvedbe, ker da je dobil tudi „zvezo z radio Luxembourg“.

V pismu z dne 1.3.1937 je Osterc interveniral pri Milojeviču za violinskega pedagoga na ljubljanskem konservatoriju Jana Šlajsa, ki bi rad prišel na „muzičku akademiju, koja će se .... naskoro otvoriti“. Ali in koliko se je Milojevič potrudil za Šlajsa, ni znano, slednji vsekakor mesta, ki si ga je želel, ni dobil.

Vse, kar je Osterc pisal Milojeviču, seveda ni bilo enako zanimivo in pomembno, tako tudi ne vsebina dopisnice z dne 5.4.1937 in tudi ne ta z dne 6.4.1937. Pač pa je bila zanimivejša njegova dopisnica od 24.4.1937, na kateri je pisal Milojeviču, da čaka na „Grimase“, ki bi jih rad poslal na razne naslove, češ, „pianisti več sestavljajo programe za 1937/38“. Vprašal ga je, ali je prej omenjeno skladbo že poslal Fuchsovi. Omenil je tudi, da „momentano čvrsto radim na nonetu“, da „opet delam male klav. piece“, da bo v prihodnjih dneh premiera njegove „Fantazije in koral za orgle“ na ljubljanskem radiu, da 10.5. „svira“ Fuchsova njegov klavirski koncert v Bratislavi in da mu iz Sofije „več tražu duvački trio i kvartet“. Menil je, da vse „ide u redu“, in še dodal, da mu je sporočil Scherchen iz Bruxellesa, da „radi na mom libretu za pantomimu: Till Eulenspiegel“, pa še, da bo prišel v Ljubljano Vladigerov na svojo premiero,²⁶ „zgodan je dečko“. Tudi ni pozabil navesti, da je njegova „Suita“ v Sofiji zelo uspela. Same dobre vesti torej. Osterc jih je bil vesel, še posebno teh, ki so se nanašale na njegove skladbe.

Pariški festival je bil blizu in tako je v maju (15.5.1937) pisal Milojeviču, naj takoj pošlje v Pariz svojo fotografijo in curriculum vitae v dveh ali treh tujih jezikov. Vprašal je, ali bo dobil 10 angleških funtov in kdaj, da bi se mogel udeležiti festivala SIMC. Omenil je tudi, da je končal prvi del („više od pol“) „Noneta“, „dodje još jedan deo. Prvi ima 3 tempa, drugi inače dva“. Preden je zaključil to pismo, je še Milojeviča okaral, da ni poslal „Grimas“ in „Arabesk“, „hitro bi ih trebalo, da dodju na programe 1937-38 kod svetskih pianista“, obe kompoziciji da bo izvajal tudi Vladigerov.

Osterčevo pismo Milojeviču od 18.5.1937 je bilo polno negotovanja. Omenil je, da takega poslovanja s telegrami, ekspresi in podobno ni vaje in ga je to „potpuno iscrpilo“, „nemam ni vremena ni volje in ne novca za poštane takse“. Zapletlo se je okrog Fuchsove, ki na sporedu festivala v Parizu ni bila navedena. Osterc je urgiral pri francoski sekciji SIMC, da njeno ime ne izpade vsaj iz podrobnih programov. Za vse to

²⁶ Šlo je za opero „Car Kalojan“, ki je bila uprizorjena v Operi Narodnega gledališča v Ljubljani 15.5.1937

je bil po Osterčevem mnenju krivec Milojević, ker „nisi Ti odmah poslao u Pariz svoje date, sliku itd.“. Poudaril je, da je bilo za Žebrèta vse urejeno, „pa su i on i g.Štritof dobili svaki 4000 Din - tako bi i meni trebalo da u poslednoj minuti moram rekomando - ekspres moliti da se mi vrate moje pare“. Po vsem, kar je storil, ga je zapostavljanje deprimiralo: „Jestli novac ja dobijem ili ne - svejedno mi je; postao sam potpuno apatičan i mislim na to, da me jedna druga sekcija uzme kao gosta, a našu sekciju neka preuzme neko drugi ili niko. To je moje stanje sada“.

Med jugoslovansko sekcijo SIMC in Ostercem kot njenim sekretarjem so v tem primeru potem takem nastala nesoglasja, ki pa naj ne bi vplivala na osebne kontakte. Osterc je namreč v istem pismu sporočil Milojeviću, da „i ovo stanje medju nama kao prijateljima i Starim Slovanima lično neće ništa izpremeniti“. Javil mu je, da ga bo čakal pri vlaku (za Pariz), „i onda se povučem za 2 meseci na selo gde me život ništa ne stoji (kod moje majke i brata)“.

Zatem so bili nekaj časa stiki med Ostercem in Milojevićem prekinjeni, kaže, da se drug drugemu nista oglasila. Osterc se je spet oglasil šele 8.11.1937, ko je Milojeviću pisal, da bo njegova žena Marta v kratkem na beograjskem radiu igrala njegove skladbe. Med drugim je zapisal: „Vrlo bi me radostilo, ako u vezi sa Martom može da bude u Kolarčevoj²⁷ nekakav program Miloje-Slavko²⁸ docnije jedanput“. Še to je dodal, da bo ob koncu meseca na seji UJMA²⁹, ko se bosta videla, in vprašal, ali lahko obvesti E.Denta, „da si sad Ti predsednik sekcije SIMC“.

Potlej zmanjka gradivo v nakazani smeri za skoraj celo leto. Se je mar izgubilo? Je bila za to kriva Osterčeva prezaposlenost ali Milojevićeva nemarnost? Bržkone ne to ne ono. Ko se je kontaktiranje spet obnovilo, pa ni bilo nič manj iskreno kot prej.

V pismu z dne 18.9.1938 je Osterc pozval Milojevića, „da mi ovaj put odgovoriš, pošto treba da izvestim gdjo Fuchsovo zbog nastupa u Radiu i Coll.Mus.³⁰ Še: Fuchsova ga je obvestila, da bi ji najbolj konvenirala druga polovica novembra in da je jugoslovanski koncert „Pritomnosti“³¹ v januarju 1939, celoten program bo izvajala ona. Razen „Ritmičnih grimas“ in Osterčevih „Pravljic“ bodo na sporedu še skladbe B.Kunca, M.Tajčevića, Miloševića, Slavenskega, Žebrèta in Šturma. Program je sestavil Hába skupno s Fuchsovo. Pismo je Osterc zaključil s sporočilom, da dela poleg „velike radnje“ 2 otroška zbora in en ženski zbor, češ, da se „kod ovog rada (male forme) odmaram od serioznog „zanimanja““.

Temu pismu je spet sledila daljša pavza, v kateri se Osterc Milojeviću ni oglasil in je kontakt verjetno izostal tudi v obratni smeri. Pač pa je v tem času Milojeviću pisala Osterčeva žena Marta,³² Osterc sam pa šele 26.3.1939, ko se je naslovljencu pisma zahvalil za izdanje C.M. (Collegium musicum), „koja je odlična“. Milojeviću se je zahvalil „i na tome da si omogućio Marti da je nastupila u CM“. Začudil pa se je recenziji v „Muzičkem glasniku“, „koja je sve prije nego pozitivna. Ipak nije moguće da bi Marta svirala tako loše, kažimo tako „matoro““, kot je pisal ocenjevalec. Vznemiril pa se zaradi tega ni. Dejal je le, „no, Miloje, šta ćemo?“ in nato: „I nama su, kad smo bili, “po-

²⁷ Dvorana Kolarčeve univerze v Beogradu

²⁸ Mišljena sta bila Milojević in Osterc, njune skladbe naj bi na istem večeru izvajala Marta Osterc-Valjalo.

²⁹ Udruženje jugoslovenskih muzičkih autora.

³⁰ Collegium musicum.

³¹ Praško združenje za sodobno glasbo, ki jo je širilo s koncerti in izdajalo tudi svoje glasilo

³² Pisala mu je v zvezi s koncertom v Beogradu 22.2.1939. predložila mu je program, ki je obsegal skladbe Scarlattija, Beethovna, Chopina, Milojevića, Janka Ravnika in Smetane. Ob koncu pisma je še dodala: „Ako mislite koju promjenu učiniti, molim obavjestite me odmah“.

četnici u karieri" - pisali, šta jim bilo milo i drago i - šta jim je konveniralo u njihovom "kulturno-recenzentskom" smeru". S tem je verjetno hotel aludirati na stilno orientacijo recenzenta, ki mu sodobni program po vsem sodeč ni ugajal. Vendar je hotel to vprašanje zaključiti, ker da je to „samo moja interno-individualna filozofija ali da kažem: zauzeo sam privatno svoje stanovište prema stanovištu recenzenta“. Takoj zatem je prešel na svoje „lične bole, tuge i jadi“. Prebolel je hudo influenco, „koja mi je onemogućila za 100% rad barem 3 nedelje. Čutim još na očima, inače je već dobro - i opet puno radim. Osim hripe i vanjskopolićna situacija³³ bila je taka, u kakvoj se teško radi“. Navzlic vsem oviram pa je Osterc le komponiral. Kot izvemo iz cit. pisma, „momentalno radim na finalu svojih "Quatre pièces symphonique" koji će tvoriti simfoniju: 1.) Marche 2.)Caprice 3.)Musique funebre 4.)Toc(c)ate. Ovu stvar radim u velikom formatu i mislim da će biti daleko najbolja moja kompozicija„. V vsem tem delu pa ga je marsikaj motilo, tako baletni večer slovenskih avtorjev, ki so ga pripravljali v Operi in katerega osrednja točka naj bi bila "Plesna legenda" Rista Savina (80 godišnjaka! mog velikog prijatelja)", razen tega „biće davani "divertissemnti" i tako dodje na program i moja ork.komp. "Tri orientalske igre" (koje je već dirig. Fitelberg u Varšavi)". Sam je poudaril, da dela " u filmskoj brzini", čas mu je kratila tudi obsežna korespondenca, razpošiljanje kompozicij, tudi šah, ki se mu je ljubiteljsko rad posvečal, in podobno.

Zatem spet ni gradiva za kontakt z Milojevićem za daljši čas, najverjetneje zaradi bolezn. Bil je opreriran na ulcusu, toda je, še v bolnici, vendarle le pisal 17.3.1940. Opozoril ga je, da prihodnji festival SIMC ne bo v Budimpešti, kot je bilo sprva predvideno, temveč v New Yorku in to že v oktobru. Želel je, da mu Milojević pošlje kako orkestralno, komorno ali klavirsko skladbo, ki bi jo do 1.4. (1940) poslal v Ameriko. Sporočil mu je še, da je na novo ustanovljeni ljubljanski Glasbeni akademiji "propao". Izrazil oziroma dopustil je domnevno, da „sve tako izgleda da me uopšte ni na srednju muz. školu neće prevesti“, tako se mu je vsaj dozdevalo.³⁴

Kmalu nato (29.3.1940) je Osterc napisal Milojeviću pismo, ki je bilo, tako kaže, najdaljše v tej korespondenci. Napovedal je sicer, da bo zaradi velike obremenjenosti pisal tokrat „telegrafsko“, kljub temu pa se je na široko razpisal. Najprej se je dotaknil svoje bolezn. in jo opisal, pristavil pa, da operater misli, "da sam to imao već najmanje 20 godina, još verovatnije već od poslednjog rata", s čimer je nakazal resničen vzrok bolezn. ki pa ga Ostercu verjetno ni konkretno navedel. Vsaj Osterc se o tem nikoli ni izjasnil, tudi zaradi operacije se ni kdove kaj vznemirjal. Pripomnil pa je, da „osećao sam već godinu dana silnu anemiju, pa znaš - ovaj dan posle Podnarta³⁵ - samo da nisam znao šta mi je!". Omenil je tudi, da dela „još jedno veliko kuru za živce - vrlo sam na lošem sa živcima, specialno u nogama (u vezi sa reumatizmom!)“. Čeravno se je slabo počutil, pa v delu ni popustil. V pravkar cit.pismu je namenil precej besed vprašanju SIMC, češ, da mu je Marjan Kozina pisal, da tudi Slavenski korespondira s centralo v Londonu. O tem ga je informiral Milenko Živković, ta tudi o članarini, ki naj bi jo za leto 1939 plačala jugoslovanska sekcija. O vsem tem Osterc očitno ni nič vedel, tudi iz Londona ni dobil nikakih obvestil. Zato ga to ni skrbelo, pač pa je prosil Milojevića, naj mu kar najhitreje pošlje partituro, ki bi morda bila sprejeta za prihodnji festival SIMC. Navedel je člane žirije (Sessions, Nin, Chappell, Křenek, Rathaus), kako se bodo ti odločili, pa „doduše ne-znam, nemam ni veze od ove petorice“. Za Milojevićevo

³³ Po vsem sodeč je mislil na zasedbo in delitev Češkoslovaške in na nemški vdor v Poljsko, to in ono je bilo leta 1939 in ga je najbrž vodilo k misli na bližajočo se 2.svetovno vojno, ki je bila tako rekoč že tu ali vsaj neposredno blizu.

³⁴ K temu vprašanju se je Osterc pozneje še izčrpneje vrnil.

³⁵ Vas med Kranjem in Bledom, poleti 1940 je Osterc tem letoval.

„Intimo“ je menil, da „neće biti štete, ako ja u spremnom pismu u New York pripišem, da je možna i izvedba za gudački kvartet...“. Mimogrede je še omenil, da mu Vojislav Vučković ni nič pisal, čeprav mu je poslal enako dopisnico kot njemu, Milojeviću.

Nato je Osterc v tem pismu obsežno poročal o situaciji okrog Glasbene akademije, kamor so bili kot prvi redni profesorji imenovani Stanko Premrl, Anton Trost, Julij Bettetto in Janko Ravnik. Ostala mesta bodo „valjda raspisana, ali se več sada govori da će dobiti 3 mesta vanrednih prof.gdjica Trost,³⁶ Tone Ravnik i Šlajs; pa čuo sam da i Škerjanc rangira pred mnom. U najboljem slučaju postaću valjda docent ili na srednjoj školi ili „Pension“ - briga me!“.

Kaže, da je bil Osterc zelo deprimiran, kar je treba v veliki meri pripisati njegovemu zdravstvenemu stanju. Vse mu je postalo odveč, vseeno, zanimala ga je le še glasba, njegova seveda. Psihično pa se je spet znašel, kar dokazujejo njegova pisma iz tega časa. Tako tudi pasus iz prej cit. pisma, kjer je Milojevića opozoril na Škerjanca, češ, „ne veruj mu sve što Ti kaže. Prošlogodišnje ferije govorio je o meni sve tako kao govori o Tebi Slavenski - baš „afera“ festival Paris bila je Škerjančevom zaslugom nekaj vremena tumačena kod nas potpuno u stilu Slavenskog“.³⁷

Kot večkrat že prej je Osterc tudi zdaj doživljal razne neprijetnosti, ki pa so bile v tem času zanj zaradi že nakazanih razlogov bolj boleče kot nekoč. Vendar jih je znal ohraniti zase, potožil se je redko in nikakor ne vsakomur. V tem razpoloženju, ki je imelo izrazito negativen prizvok, pa je bil še toliko bolj vesel dobrih novic. „Radosten“ je bil na primer Milojevićevega sporočila v zvezi z natisom „Aforizmov“, zadovoljen je bil s koncertom, na katerem je pianist Lipovšek izvedel njegove „4 miniature“ in to „vanrednim uspehom, kolosalno...“. Vesel je bil, ko mu je Lipovšek povedal, da je tudi Casella, pri katerem se je ta nadarjeni muzik v tem času izpopolnjeval, „ovim stvarima oduševljen“. V cit.pismu je Osterc seznanil Milojevića s svojim trenutnim delom: za „Akademski pevski zbor“ je pisal ustrezne skladbe, zaključil je „Quatre pièces symphoniques“ in „Trio“, komponiral je balet „Iluzije“. V načrtu je imel tudi klavirsko fantazijo na 12-tonsko temo („contrapunctica“) za levo roko, ki naj bi bila „nekako kao „Kunst der Fuge““, brez pavze „od jedne formičke do druge, a tema, kad pride opet, razvrštenih biće ovih 12 tonova inače (inverzno, rakovo, ritmičke promene) - u smislu atematskog stila, brez sekvenca i repriza“.

Zdi se, da Osterc ni hotel podleči nepravilnostim, ki so ga spremljale in se postopoma večale. Očitno je imel veliko življensko voljo, v delu se je skrajno napenjal - kot bi slutil, kaj ga čaka v bližnji prihodnosti. To slutnjo, če jo je imel, je odrinil v podzavest in se predal ustvarjanju še intenzivneje.

Tudi v letu 1940 je še bil poln kreativnih hotenj. Tega leta je še 10.4. urgiral pri Milojeviću, naj pošlje svojo „Intimo“ direktno ameriški sekciji SIMC, kjer mora biti do 1.5.(1940). Druge stvari (Stanojlo Rajičić, II. kvartet, Osterc, „Caprice“ za orkester - „kao rezerva“) bo poslal v New York sam.

Zatem spet za daljši čas ni gradiva, čeravno sta si Osterc in Milojević verjetno tudi zdaj pisala. Vendar je na voljo le naslednje Osterčevo obvestilo Milojeviću z dne 18.1.1941, da bo čez kakih šest tednov natisnjen balet „Iluzije“ („u francuskom“), izdaja da bo zelo lepa, „ali se na ovaj način reprodukcije može štampati maximum 50

³⁶ Angela Trost, solopevska pedagoginja

³⁷ Se pravi tako, kakor bi naj Osterc spodnesel Slavenskega, da ni bil uvrščen v program festivala SIMC v Parizu. S Škerjancem je bil idejno drugače orientiran Osterc v bolj ali manj trajnem konfliktu. Bila sta si tekmeča, vendar le v slovenskem prostoru, ne pa tudi v mednarodnem, kjer je imel Osterc absolutno prednost. Vsak od njiju je imel na domačih tleh seveda svoje privržence.

primeraka“. Osterca je zanimalo, ali bi „Collegium musicum“ bil „reflektant na 1 primerak“.

Zadnja Osterčeva dopisnica Milojeviću, ki nam je znana, je datirana s 15.2.1941. Z njo je pisec sporočil, da bo Marta (Valjalo) takoj naštudirala Milojevićevo „novu stvar“, ki naj jo kar najhitreje pošlje. Omenil je še, da mu bo takoj poslal svoje nove edicije, „Božično drevo“ je že natisnjeno. Milojeviću je tudi dal vedeti, da „sad opet imam puno novih ideja, pa nema toliko mesta da Ti sve to objasnim - svakako ću se kod UJ-ME sad vrlo zauzeti za izvedbe srpskih kompozicija“. Pisal mu je še, da bo 7.4.(1941) v Ljubljani „večer za klavir, violu i saksofon“. Ta pa ni bil več aktualen, ker je bila Jugoslavija naznačeni dan že v vojni.

Morda je Osterc poslej, pred aprilom 1941, še kaj pisal Milojeviću, vendar v tej smeri ni več gradiva na voljo. Čas se je iztekel: kmalu zatem je bila država, v kateri je ta skladatelj živel in delal, poražena in razkosana, neposredno za tem pa je bil Osterc mrtev (23.5.1941).

SUMMARY

Contacts between the Slovene composer S. Osterc (1895-1941) and the Serbian composer M. Milojević (1884-1946) began toward the end of the 1920's, and became stronger and stronger in the course of time, to reach their highest level both in amount and outspokenness between 1933 and 1941. Both composers had come from the Prague school, Osterc as a student of composition, and Milojević as a student of musicology. They were both of modern art orientation, Osterc being slightly more radical in his views than Milojević, who (no doubt under the influence of his study of composition in Munich) felt closer affinity to more liberal stylistic views. The relationship between the two composers was further consolidated by their mutual affiliation to the International Society for Contemporary Music, which was an important and, above all, a useful instrument for both of them to enhance their international connections and promote performances of their compositions abroad. Correspondence testifying to their contacts is abundant, especially with Osterc. He kept informing Milojević in detail on everything he would do: on compositions under preparation, their performances in Slovenia and abroad, and his concern for musical pieces by Milojević and others who kept close to his general conception, or belonged to his immediate circle. Furthermore, he wrote to Milojević about connections he had made abroad with foreign composers (e.g. A. Honegger, Dallapiccola, A. Hába, J. Fitelberg, K.A. Hartmann, S. Prokofiev), as well as artists performers (e. g. K. Ančerl, L. Fuchsova, K. Reiner, S. Rascher, G. Fitelberg, H. Scherchen), who all valued his works, and in many cases performed them as well. Osterc would report to Milojević not only about his successes but also about his unpleasant experiences and troubles that never ceased to accompany him (one of these being his illness). Not only is their correspondence (letters and post-cards) extensive and valuable in its own right, but also very informative relating the musical situation in Slovenia, Yugoslavia, and to some extent Europe, in the 1930's. This was the time when Slovene music, mostly owing to Osterc, reached a high point in its development, making a stylistic break with the immediate past. Finally it managed to join the contemporary European trends, which neither the second world war nor the short-lived post-war reorientation towards traditionalism could erase. All this can be forefelt in the correspondence between Osterc and Milojević during the musically animated 1930's, when Osterc undoubtedly exercised strong influence well beyond the borders of Slovenia and Yugoslavia, too.